

ความหลากหลายทางวัฒนธรรม สังคมไทยเข้าใจสิ่งนี้อย่างไร ?

ในสังคมไทยก็คงเหมือนกับสังคมหลายแห่ง ซึ่งมีการพูดถึงความสำคัญของ “ความหลากหลายทางวัฒนธรรม” มาเป็นเวลานานแล้ว แต่เมื่อลองกลับมาพิจารณาว่าในสังคมไทยทุกวันนี้เข้าใจความหมายของความหลากหลายดังกล่าวอย่างไรนั้น ดูเหมือนจะยังไม่ค่อยมีการทบทวนมากเท่าใดนัก ปัจจัยส่วนหนึ่งอาจเพราะเป็นวลีที่สังคมเชื่อว่ามี ความหมายชัดเจนอยู่แล้ว และกระทรวงวัฒนธรรมก็ให้ความสำคัญต่อบทบาทของการขับเคลื่อนความหลากหลายทางวัฒนธรรมเช่นกัน อย่างไรก็ตาม กล่าวในส่วนของการกระทรวงวัฒนธรรม แม้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมจะได้รับการบรรจุไว้เป็นส่วนหนึ่งในแผนงานของกระทรวง แต่ดูเหมือนว่าความเข้าใจในเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม ยังคงไม่ชัดเจนเท่าที่ควร เมื่อพิจารณาแผนแม่บทการขับเคลื่อนวัฒนธรรมของกระทรวงวัฒนธรรม (ฉบับ พ.ศ.2566-2570) ในบทสรุปของผู้บริหาร แผนแม่บทมุ่งเน้นไปที่ภารกิจการอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมที่ดั่งงามของชาติ ซึ่งรวมถึงสามารถพัฒนาต่อยอดให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจได้ จริงอยู่ว่าในแผนแม่บทมีการกล่าวถึงคำว่าพหุวัฒนธรรมเช่นกัน แต่เป็นคำที่ใช้เพื่อสนับสนุนความมั่นคงของชาติ เป็นเรื่องของการสร้างความสามัคคีปรองดองเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันภายใต้ความแตกต่างแต่ไม่แตกแยก (กระทรวงวัฒนธรรม, ม.ป.ป., น.5-7; 13-14) เสมือนเป็นการให้ต่างฝ่ายต่างอยู่กับวัฒนธรรมของตนเอง โดยอาจลืมประเด็นสำคัญเรื่องหนึ่งไปว่า แล้ววัฒนธรรมเหล่านั้น สามารถเปลี่ยนแปลงได้หรือไม่ เพราะวัฒนธรรมของสังคมแห่งหนึ่งสามารถปะทะปรับแปรกับวัฒนธรรมของสังคมอีกแห่งหนึ่งได้เสมอ นอกจากนี้ เราจะมั่นใจได้อย่างไรว่าถ้าวัฒนธรรมของผู้คนกลุ่มหนึ่ง มีสิ่งที่แตกต่างจากวิถีปฏิบัติของรัฐและสังคมไทยส่วนใหญ่แล้ว ปัญหาอคติและการปราบปรามโดยใช้ความรุนแรงจะไม่เกิดขึ้นเหมือนที่ผ่านมา

จากสิ่งที่ปรากฏข้างต้น ดูเหมือนว่าถึงแม้สังคมไทยจะให้ความสำคัญต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรม แต่ในรายละเอียดของการให้ความสำคัญนั้นกลับมีลักษณะคลุมเครือ กล่าวคือความหลากหลายนั้นเป็นสิ่งที่ควรส่งเสริม แต่ต้องเป็นความหลากหลายที่ดั่งงามต่อสังคมโดยรวม กล่าวอีกนัยหนึ่งคือเป็นความหลากหลายที่มีเงื่อนไขซึ่งผูกติดกับอุดมการณ์และผลประโยชน์ของชาติมากกว่าจะเป็นไปเพื่อส่งเสริมการดำเนินชีวิตของกลุ่มสังคมนั้น ๆ เอง ข้อสังเกตดังกล่าว จึงเป็นที่มาของบทความชิ้นนี้ ซึ่งต้องการตอบคำถามต่อไปว่า หรือสังคมไทยที่ผ่านมา กำลังเข้าใจความหมายของคำว่าความหลากหลายทางวัฒนธรรมในบริบทแบบไทย ส่งผลให้การพูดถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมในสังคมไทย มิใช่ความหลากหลายตามนิยามทั่วไปนั่นเอง

“วัฒนธรรม”: เพียงคำเดียวก็สะท้อนถึงบริบทแบบไทยแล้ว ?

คำว่าวัฒนธรรม ถือกำเนิดในสังคมไทยช่วงทศวรรษ 2480 ซึ่งเป็นช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงประเทศไปสู่ความเป็นอารยะตามนโยบายชาตินิยมของรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม ดังนั้น วัฒนธรรมจึงเป็นคำที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อชี้ให้เห็นถึงความพยายามในการสร้างหรือแสวงหาสิ่งต่าง ๆ ในสังคมไทยที่มี *“ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีงามของประชาชน”* (ชลดา โกพัตตา, ม.ป.ป., น. 106) โดยวัฒนธรรมมาจากการผสมผสานของคำสองคำ ได้แก่ “วัฒนธรรม” ซึ่งแปลว่าความเจริญ ความงอกงาม และ “ธรรมะ” ซึ่งแปลว่าความดี¹ วัฒนธรรมจึงมีความหมายตามคำอธิบายข้างต้น คือ เป็นสิ่งที่มีความเจริญงอกงาม เป็นความดี เป็นสิ่งที่ทำให้ชาติเกิดความเรียบร้อยและก้าวหน้า

สมเด็จพระนราธิปพงศ์ประพันธ์ ผู้ประดิษฐ์คำว่าวัฒนธรรมนั้น ให้เหตุผลของการสร้างคำดังกล่าวว่าเป็นการแปลมาจากคำศัพท์ภาษาอังกฤษ Culture ซึ่งหมายถึงความเจริญงอกงามของมนุษย์ (ชลดา โกพัตตา, ม.ป.ป., น.106) ดังนั้น ทั้งสองคำนี้จึงมีความสอดคล้องกันอยู่ อย่างไรก็ตาม จะเห็นได้ว่า คำว่าวัฒนธรรมยังสอดคล้องกับการรับรู้ของสังคมไทยภายใต้อิทธิพลของศาสนาพุทธด้วย วัฒนธรรมเป็น “ธรรมะ” ซึ่งสำหรับศาสนาพุทธแล้ว ธรรมะคือความดีที่เป็นความจริงสูงสุดโดยไม่มีสิ่งใดสามารถโต้แย้งหรือหักล้างได้ (สังธรรม) ในแง่นี้ วัฒนธรรมจึงอาจมีมุมที่ต่างจาก Culture ด้วย คำว่า Culture ถูกใช้ในบริบทของยุโรปช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 ซึ่งเชื่อว่ามนุษย์มีศักยภาพในการใช้เหตุผลที่พิสูจน์ได้เพื่อสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ให้เกิดความก้าวหน้าแน่นอนว่า Culture ในบริบทนี้ ถูกนักวิชาการในเวลาต่อมาวิพากษ์วิจารณ์ถึงการแบ่งแยกมนุษย์ออกจากธรรมชาติ ทั้งยังทำให้ Culture ถูกแบ่งเป็น Culture ที่มีอารยะและไม่มีอารยะ มีเหตุผลและไม่มีเหตุผล (ศิริพจน์ เหล่ามานะเจริญ, 2564) แต่ Culture ของยุโรป ก็ยังคงอยู่บนฐานคิดที่สนับสนุนให้มนุษย์พัฒนาความรู้ความคิดเพื่อนำไปสู่การสร้างสรรค์หนทางในการดำเนินชีวิตของผู้คน ต่างจากวัฒนธรรมในบริบทของไทย ซึ่งต้องสะท้อนให้เห็นความดีงามที่แท้จริง และเมื่อเป็นความดีงามที่แท้จริงแล้ว ก็ไม่ควรจะเปลี่ยนแปลง หรือเปลี่ยนแปลงให้น้อยที่สุดโดยไม่กระทบกับโครงสร้างที่มีอยู่เดิม ปรากฏการณ์นี้พบเห็นได้ในหลายแวดวง เช่น ดนตรี นาฏศิลป์ ศาสนา ภาษา วิถีปฏิบัติทางเพศ รูปแบบการปกครอง เป็นต้น

ถึงแม้ในช่วงแรก อคติและการแบ่งแยกของ Culture จะยังคงดำรงอยู่ทั่วไปในยุโรปและในสังคมตะวันตกหลายแห่ง แต่รากฐานของความคิดที่มองมนุษย์ในฐานะผู้มีศักยภาพในการกระทำที่เท่ากัน ก็ส่งผลให้นิยามของ Culture มีความเปลี่ยนแปลงและก่อให้เกิดนิยามที่หลากหลาย

¹ อ้างอิงจากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 ซึ่งสามารถสืบค้นคำได้ใน

<https://dictionary.orst.go.th/>

Culture ไม่ใช่เรื่องของการใช้ให้เห็นคุณค่าที่ดีที่สุด หากแต่เป็นเรื่องของการให้ความสำคัญต่อวิถีชีวิตที่แต่ละกลุ่มคนยึดถือ และการเรียนรู้วิถีชีวิตของกลุ่มคนที่มีการสื่อสารแลกเปลี่ยนระหว่างกัน (Akshata R. Naik & Stephanie Baker & Changiz Mohiyeddini, 2023) สิ่งนี้เองที่ทำให้แนวคิดเรื่องความหลากหลายทาง Culture มีความสำคัญมากขึ้น

ความหลากหลายทางวัฒนธรรมแบบไทย ๆ

ในสังคมตะวันตก ความหลากหลายของ Culture ไม่ใช่การใช้ชีวิตร่วมกันแบบต่างคนต่างอยู่ ต่างคนต่างใช้ชีวิตในแบบของตนเองโดยไม่ยุ่งเกี่ยวต่อกัน หากแต่เป็นเรื่องของปฏิสัมพันธ์ที่มีพลวัต เป็นความหลากหลายที่สามารถสื่อสารแลกเปลี่ยนกันได้อย่างเท่าเทียม ในการสนทนาอาจมีความไม่ลงรอยกันอยู่ แต่ในท้ายที่สุดจะนำไปสู่การสร้างทางออกร่วม เกิดกลไกความร่วมมือระหว่างกัน แน่หน่อนว่าการสื่อสารแลกเปลี่ยนเช่นนี้ย่อมส่งผลให้ Culture ในพื้นที่หนึ่ง ยังมีความหลากหลายซับซ้อนมากขึ้น แต่ก็ถือเป็นเรื่องปกติของ Culture ที่มีการปะทะปรับเปลี่ยนกันอยู่ตลอดเวลา (นฤพนธ์ ดำรงวิเศษ, 2569)

สำหรับในสังคมไทย เมื่อคำว่าวัฒนธรรมตั้งต้นผ่านแนวคิดเรื่องความดีงามแท้จริงตามคติแบบพุทธนั้น ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ซึ่งสังคมไทยพูดกันอยู่เสมอในช่วงหลายทศวรรษมานี้ จึงดูเหมือนจะมองความหลากหลายนี้ไปตามแนวคิดดังกล่าวมากกว่าจะมองเป็นเรื่องของปฏิสัมพันธ์ที่สามารถสื่อสารแลกเปลี่ยนระหว่างกันได้อย่างทัดเทียม

ธนาพล ลีมอภิชิต ได้ชี้ให้เห็นว่า ความหลากหลายทางวัฒนธรรมกลายเป็นกระแสที่ถูกพูดถึงกันอย่างกว้างขวางในสังคมไทยช่วงปลายทศวรรษ 2530 ซึ่งเป็นช่วงที่ภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคมเริ่มตระหนักถึงปัญหาความเสื่อมถอยของอัตลักษณ์วัฒนธรรมไทยอันเนื่องมาจากบริบทของโลกาภิวัตน์ การรณรงค์อนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมที่มีอยู่เป็นจำนวนมากในสังคมไทยจึงดำเนินไปอย่างแข็งขัน ขณะที่ช่วงทศวรรษ 2540 ความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ซึ่งเกี่ยวเนื่องจากความแตกต่างทางความคิดและวัฒนธรรม ยิ่งส่งผลให้ผู้คนคิดถึงคุณค่าและความสำคัญของความหลากหลายทางวัฒนธรรมมากขึ้น พหุวัฒนธรรม (Multiculturalism) กลายเป็นคำยอดนิยมที่ถูกหยิบยกขึ้นมาใช้เพื่อสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับการเคารพในความหลากหลายทางวัฒนธรรมเพื่อทำให้สังคมไทยกลับสู่ความสงบสุข (ธนาพล ลีมอภิชิต, 2560, น.2-4)

จากบริบทข้างต้น จะเห็นได้ว่าจุดเริ่มต้นของกระแสความหลากหลายทางวัฒนธรรมในสังคมไทย ไม่ได้เริ่มจากการมองเห็นความสำคัญของสิทธิที่ทุกคนสามารถดำรงชีวิตตามอัตลักษณ์วัฒนธรรมของตนเองและรัฐต้องปกป้องคุ้มครองสิทธิเหล่านั้นอย่างเท่าเทียม เช่นเดียวกับคำว่าพหุวัฒนธรรมซึ่งแม้จะกล่าวถึงความหลากหลาย แต่ก็มีได้พูดถึงสิทธิที่จะได้รับการปกป้องคุ้มครองอย่างจริงจังมากเท่ากับการสร้างความสามัคคีของคนในชาติ (ธนาพล ลีมอภิชิต, 2560, น.3-6)

การก่อตัวของกระแสความหลากหลายทางวัฒนธรรมในสังคมไทย เกิดขึ้นจากความกลัวโลกาภิวัตน์ และทุนนิยมต่างชาติซึ่งจะเข้ามาทำให้สังคมไร้ระเบียบโดยการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิต บางอย่างที่เราเชื่อว่าเป็นดีและมีการยึดถือกันมาหลายชั่วอายุคนแล้ว ความกลัวนี้นำมาสู่การสร้างสื่อต่าง ๆ ที่พยายามฉายภาพให้เห็นความงดงามของอัตลักษณ์วัฒนธรรมของไทยในอดีตหลากหลายมุมซึ่งไม่ควรถูกทำให้เลือนหายไป ความงดงามนี้ยังถูกชุบชีวิตใหม่ผ่านการทำให้เป็นสินค้าการท่องเที่ยว แม้กระทั่งนักวิชาการหลายท่านหลายสำนักซึ่งต่างขานรับที่จะลงไปศึกษาหาความจริงแท้ของอัตลักษณ์วัฒนธรรมผู้คนในพื้นที่ต่าง ๆ ของดินแดนไทยและเพื่อนบ้านกันอย่างกว้างขวาง (ดู Craig J. Reynolds, 2002; ธงชัย วินิจจะกูล, 2562ก)

กระแสความหลากหลายทางวัฒนธรรมในสังคมไทย ซึ่งสะท้อนให้เห็นความวิตกกังวลว่าความดีงามของวัฒนธรรมจะเกิดความเปลี่ยนแปลงจนผิดเพี้ยน ในอีกมุมหนึ่ง ยังสะท้อนให้เห็นว่าความหลากหลายทางวัฒนธรรมนี้ จะดำรงอยู่ได้ก็ต่อเมื่อไม่ไปกระทบต่อความเป็นชาติ จะเห็นได้ว่าการพูดถึงพหุวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นรัฐ เอกชน หรือนักวิชาการส่วนหนึ่ง มีวัตถุประสงค์เพื่อชี้ให้เห็นว่าทุกคนล้วนเป็นคนไทย ชาติไทยดำรงอยู่ได้เพราะความสามัคคี ความแตกต่างจึงมีได้แต่ต้องไม่แตกแยก ควรกล่าวด้วยว่า เป็นอีกครั้งที่คตินิยมพุทธเข้ามามีบทบาทสำคัญในการอธิบายนิยามความหลากหลายทางวัฒนธรรมเช่นนี้ ในศาสนาพุทธ มีแนวคิดหนึ่งที่เรียกว่าสังคมอินทรีย์ภาพ (Buddhist Organic Society) ซึ่งเป็นแนวคิดที่ว่าด้วยการจัดระเบียบสังคมเพื่อความสงบเรียบร้อย กล่าวคือ สังคมจะเกิดเสถียรภาพได้ต่อเมื่อทุกคนมีความกลมเกลียวกัน ความกลมเกลียวนี้เกิดขึ้นจากการที่แต่ละคนรู้จักสถานะของตนเอง และปฏิบัติบทบาทตามสถานะนั้นให้ดีที่สุด เปรียบเสมือนร่างกายของมนุษย์ที่จะตั้งมั่นอย่างมั่นคงได้ต่อเมื่ออวัยวะต่าง ๆ ภายในร่างกายทำงานตามหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม แนวคิดสังคมอินทรีย์ภาพตามคตินิยมนี้ ไม่ได้มองความหลากหลายของสถานะและบทบาทของแต่ละคนว่ามีความเท่าเทียมกัน สถานะและบทบาทเหล่านี้มีระดับชั้นความสำคัญสูงต่ำ ขึ้นอยู่กับบุญกรรมของแต่ละคนว่าจะเกิดมาในระดับชั้นใด (ธงชัย วินิจจะกูล, 2562ข, น.188) ดังนั้น เมื่อแนวคิดสังคมอินทรีย์ภาพคตินิยมถูกนำมาใช้กับคำว่าพหุวัฒนธรรม ความหลากหลายทางวัฒนธรรมจึงเป็นเรื่องของการยอมรับในความหลากหลาย แต่ในความหลากหลายนั้น ก็ต้องส่งเสริมให้แต่ละคนรู้จักหน้าที่ของตนเองและไม่ทำสิ่งใดที่กระทบต่อความเป็นชาติ สิทธิของความหลากหลายทางวัฒนธรรมซึ่งไม่จำเป็นต้องผูกติดกับอุดมการณ์และผลประโยชน์ของชาติ ตลอดทั้งรัฐต้องคุ้มครองสิทธิดังกล่าวนี้ได้อย่างเท่าเทียม ไม่ใช่ประเด็นที่ถูกกล่าวถึง ดังที่ ประเวศ วะสี นักวิชาการอาวุโสท่านหนึ่งให้ความเห็นว่าวัฒนธรรมก็เหมือนอวัยวะของมนุษย์ซึ่งมีความแตกต่างกันตามอัตลักษณ์ ทุกวัฒนธรรมจึงไม่ได้มีความเหมือนกันอยู่แล้ว ความสำคัญควรอยู่ที่การแสวงหากลไกที่ทำให้แต่ละวัฒนธรรมสามารถเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ (อ้างจาก ธนาพล ลีมอภิชาติ, 2560, น.5-6)

ความหลากหลายทางวัฒนธรรมซึ่งมีแนวคิดสังคมอินทรีย์ภาพตามคติพุทธกำกับ จึงยังตอกย้ำให้เห็นถึงลักษณะของความหลากหลายทางวัฒนธรรมในสังคมไทยซึ่งต้องเป็นสิ่งที่มีความค่าดีงาม ภาพสะท้อนนี้ ทำให้เรามองเห็นถึงการตอบโต้ความแตกต่างทางวัฒนธรรมบางอย่างที่เชื่อว่ากำลังทำลายความคิดและวิถีปฏิบัติของผู้คนส่วนใหญ่ วัฒนธรรมเหล่านี้ถูกมองว่าเป็นอันตรายต่อระเบียบของสังคม และจำเป็นต้องปราบปรามเพื่อให้สังคมกลับมามีเสถียรภาพอีกครั้ง เจกเช่นแนวคิดสังคมอินทรีย์ภาพคติพุทธ ซึ่งมองว่าหากอวัยวะชิ้นหนึ่งขึ้นไต่ของร่างกาย ทำงานผิดปกติหรือมีสภาวะบางอย่างที่ทำให้ร่างกายเกิดความเจ็บป่วย ก็จำเป็นต้องให้หมอผ่าตัดเอาเนื้อร้ายนั้นออกเพื่อให้ร่างกายกลับมาทำงานได้ตามปกติ ปรากฏการณ์นี้สะท้อนให้เห็นได้หลายกรณี ในที่นี้ยกตัวอย่างเช่น มีข้อค้นพบว่าชาวบ้านซึ่งอาศัยอยู่ในป่าบริเวณภาคเหนือ รู้จักใช้ไฟในการแก้ไขปัญหาไฟป่าโดยวิธี “ชิงเผา” ก่อนช่วงฤดูร้อน (ฤดูแล้ง) เพื่อลดการสะสมวัสดุต่าง ๆ ที่เป็นเชื้อเพลิงให้เกิดไฟป่าในช่วงฤดูดังกล่าว เช่น ซากใบไม้หรือกิ่งไม้แห้ง ทั้งนี้ ชาวบ้านมิได้เผาแบบเหวี่ยงแหไปทั่ว แต่เผาในพื้นที่จำกัดและควบคุมได้ ซึ่งช่วยให้ระบบนิเวศเกิดการฟื้นฟูได้ดี อย่างไรก็ตาม ขึ้นชื่อว่าเป็นการเผา มันจึงสร้างความตระหนักตกใจให้แก่สังคมสมัยใหม่ซึ่งส่วนใหญ่ไม่ได้ใช้ชีวิตอยู่ในป่า พวกเขามองว่าไฟคือความอันตราย เป็นสิ่งที่มนุษย์ควรหลีกเลี่ยงหากไม่จำเป็น ดังนั้นการชิงเผาของชาวบ้านจึงกลายเป็นสิ่งผิด เป็นปัญหาความมั่นคง ในที่นี้คือการทำลายความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติของประเทศ เกิดการเหมารวมว่าเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดวิกฤตมลพิษทางอากาศ และนำมาสู่การใช้กฎหมายดำเนินการกับชาวบ้านซึ่งกลายเป็นจำเลยของสังคมไปโดยปริยาย (The MATTER, 2569)

ทิ้งท้าย

สังคมไทยพูดถึงเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมมาเป็นเวลานานแล้ว แต่ไม่ว่าจะยุคสมัยใดก็ตาม ความหลากหลายที่สังคมไทยพูดถึง มักเกี่ยวข้องกับการแสวงหาความเป็นอารยะเพื่อส่งเสริมรัฐชาติ ในยุคสมัยของการสถาปนารัฐชาติสมัยใหม่ ชนชั้นนำสยามแห่งระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ให้ความสำคัญต่อการท่องเที่ยวเพื่อศึกษาผู้คนและวิถีชีวิตตามชอกมุ่มต่าง ๆ ของดินแดนใต้การปกครองของพวกเขา นี่คือนสิ่งที่อาจเรียกว่าเป็นภารกิจค้นหาความศิวิไลซ์ เพราะการท่องเที่ยวในครั้งนั้น คือการแสดงให้เห็นถึงลำดับชั้นที่แตกต่างในการดำเนินชีวิตของผู้คนในรัฐชาติ โดยวิถีชีวิตของชนชั้นนำสยามจะถูกกำหนดให้อยู่ในจุดสูงสุดของลำดับชั้นนี้ (Thongchai Winichakul, 2000) ดังนั้น วิถีชีวิตของชาวบ้านซึ่งมีความแตกต่างกันไปตามแต่ละพื้นที่ จึงถูกสร้างภาพใหม่ว่าอยู่ภายใต้กรอบของรัฐชาติที่ชื่อว่าไทย วิถีชีวิตเหล่านี้มีความแตกต่างกันตามอุดมการณ์และผลประโยชน์ของชาติ วิถีชีวิตบางอย่างอาจมีคุณค่าในฐานะที่ทำให้เป็นสินค้าได้ วิถีชีวิตบางอย่างอาจมีคุณค่าในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของแบบแผนบางอย่างที่ชาติ

ยึดถือ ส่งผลให้วิถีชีวิตนั้นต้องได้รับการอนุรักษ์ไว้ไม่ยอมให้มีการเปลี่ยนแปลง หรือหากวิถีชีวิตบางอย่างถูกมองว่าส่งผลกระทบต่อแบบแผนดังกล่าว ก็ต้องได้รับการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงผ่านวิธีต่าง ๆ เช่น การให้การศึกษิตตามแบบมาตรฐานของรัฐบาลส่วนกลาง เป็นต้น

เวลาผ่านมาถึงปัจจุบัน สังคมไทยซึ่งเปิดรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมมากกว่าในอดีต ยังคงมีส่วนที่พูดถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมในลักษณะคล้ายเมื่อศตวรรษที่แล้ว จะเห็นได้ว่าการพูดถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมยังคงมีความคลุมเครือในสังคมไทย ความหลากหลายมิได้แต่ต้องเป็นสิ่งซึ่งแสดงให้เห็นถึงคุณค่าที่ประเทศพึงได้รับ การวางแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวรวมเข้ากับกระทรวงวัฒนธรรมซึ่งรัฐกำลังพิจารณากันอยู่ในขณะนี้ เกิดจากการมองเห็นว่าภารกิจของกระทรวงวัฒนธรรมคือ *“การสืบสาน รักษา ต่อยอดและเผยแพร่ทุนทางวัฒนธรรมของประเทศ”* การนำภารกิจของกระทรวงการท่องเที่ยวเข้ามาไว้ด้วยกันจึงมีความเหมาะสมสอดคล้องกันเป็นอย่างดี (Policy Watch, 2569) จะเห็นได้ว่าวัฒนธรรมกลายเป็นเรื่องของการสะสมทุน ความหลากหลายคือสินค้า กรณีตัวอย่างซึ่งใกล้เคียง เช่น การที่สังคมไทยมีกฎหมายสมรสเท่าเทียม มีขบวนพาเหรดใหญ่ในเดือนมิถุนายนของทุกปี แม้จะสะท้อนให้เห็นว่าสังคมไทยยอมรับและส่งเสริมวัฒนธรรมความหลากหลายทางเพศแล้ว แต่ส่วนหนึ่งก็ถูกมองว่าเป็นแผนประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวให้แก่ชาวต่างประเทศ การสนับสนุนวัฒนธรรมความหลากหลายทางเพศจึงได้รับการตั้งคำถามว่าเป็นการสนับสนุนทุนนิยมมากกว่าการให้ความสำคัญกับสิทธิที่มีมากกว่าเรื่องการสมรสและการเดินขบวนแฟนตาซีดึงดูดนักท่องเที่ยวหรือไม่ เป็นต้น (BBC News ไทย, 2567)

ไม่ใช่สิ่งผิดหากสังคมไทยจะมองความหลากหลายทางวัฒนธรรมในฐานะคุณค่าทางเศรษฐกิจ เพราะการส่งเสริมพื้นที่เพื่อสร้างรายได้ให้แก่ผู้คนถือเป็นเรื่องสำคัญเช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตาม การพูดถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรม ควรตั้งต้นจากการให้สิทธิแก่ทุกฝ่ายสามารถสื่อสารแลกเปลี่ยนประเด็นความหลากหลายในการดำเนินชีวิตได้อย่างเท่าเทียมกัน ความขัดแย้งจากความแตกต่างเกิดขึ้นได้ แต่จะต้องนำมาสู่การออกแบบกลไกที่สร้างจุดร่วมของทางออกของปัญหา มีการคุ้มครองปกป้องสิทธิของความหลากหลาย (ซึ่งสังคมไทยทุกวันนี้ยังขาดอยู่มาก) และสิ่งสำคัญที่สุด เราอาจยังไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนคำว่าวัฒนธรรมให้เป็นคำอื่นในตอนนี้ สังคมไทยควรเริ่มต้นจากการปรับความเข้าใจให้ได้เสียก่อนว่าวัฒนธรรมนั้นคือเรื่องของวิถีชีวิตของผู้คนในมุมต่าง ๆ ซึ่งสามารถมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันได้เสมอ เพราะการมองว่าวัฒนธรรมคือสิ่งที่ต้องสะท้อนความดั้งเดิมจริงแท้ของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง กลับจะสร้างให้เกิดอคติและการแบ่งแยก ความหลากหลายทางวัฒนธรรมซึ่งสังคมไทยพูดถึงในหลายโอกาส กลับมิได้ทำให้ความหลากหลายดำรงอยู่ได้อย่างแท้จริง

ผู้เขียน

ธนวัฒน์ รุ่งเรืองตันติสุข นักวิจัย

ฝ่ายวิจัยและส่งเสริมวิชาการ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

บรรณานุกรม

- กระทรวงวัฒนธรรม. (ม.ป.ป.). *แผนแม่บทวัฒนธรรมแห่งชาติ (พ.ศ.2566-2570) ระยะที่ 2*. สำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม.
- ชลดา โกพิตตา. (ม.ป.ป.). การสำรวจสถานภาพการศึกษาประวัติศาสตร์วัฒนธรรม: ความเชื่อ ศาสนา ค่านิยม ประเพณีพิธีกรรม. ใน *โครงการประมวลความรู้เพื่อการพัฒนาวิจัยประวัติศาสตร์ไทย*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ธงชัย วินิจจะกูล. (2562ก). ภูมิทัศน์ของอดีตที่เปลี่ยนไป ประวัติศาสตร์ในประเทศไทยชุดใหม่หลัง 14 ตุลา. ใน *ออกนอกกรอบประวัติศาสตร์ไทย: ว่าด้วยประวัติศาสตร์นอกกรอบและวิธีวิทยาทางเลือก*. ฟาเดียวกัน.
- ธงชัย วินิจจะกูล. (2562ข). เมื่อสยามพลิกผัน ว่าด้วยกรอบมนทัศน์พื้นฐานของสยามยุคสมัยใหม่. ฟาเดียวกัน.
- ธนาพล ลีมอริชิต. (2560). ความหลากหลายทางวัฒนธรรม: การอ่านและวิธีคิดทางมนุษยศาสตร์. ใน *รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการ “ถกเถียงเรื่องคุณค่า 2: ความหลากหลายทางวัฒนธรรม”*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- นฤพนธ์ ดัชนีวิเศษ. (2569). *ปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม (Interculturalism)*.
<https://www.sac.or.th/portal/th/article/detail/834>
- ศิริพจน์ เหล่ามานะเจริญ. (2564). *Culture ควรแปลว่าวัฒนธรรมหรือพฤติกรรม*.
https://www.matichon.co.th/weekly/column/article_388636
- BBC News ไทย. (2567). “การฟอกสีรัฐ” ให้องค์กร แบรินด์และธุรกิจบางรายกำลังโหมกระแสดิ้นโพรตหรือไม่ว่าง.
<https://www.bbc.com/thai/articles/cp009v50vjjo>
- Policy Watch. (2569). *โยกห้องเพ็ญรวมกระทรวงวัฒนธรรม แยกตั้งกระทรวงกีฬา*.
<https://policywatch.thaipbs.or.th/article/government-355>
- The MATTER. (2569). *วิพากษ์วาทกรรม ‘ชาวบ้านเผาป่า’ เมื่อปัญหาไฟฟ้าและฝุ่นควันพิษไม่เคยถูกถอดบทเรียนอย่างจริงจัง คุยกับ ศ.ดร.ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี*.
<https://thematter.co/social/northern-smog-structural-problem/258850>
- Naik A.R.; Baker S.; Mohiyeddini C. (2023). *What is Culture?*.
<https://kids.frontiersin.org/articles/10.3389/frum.2023.1150335>
- Thongchai Winichakul. (2000). “The Quest for “Siwirai”: A Geographical Discourse of Civilizational Thinking in the Late Nineteenth and Early Twentieth-Century Siam” in *The Journal of Asian Studies*, 59: 3 (August 2000).
- Reynolds. C.J. (2002). Thai Identity in the Age of Globalization. In *National Identity and Its Defenders: Thailand Today*. Silkworm Books.